

ОАТДАӨЕ×І² ÇĀŃĀĀĒ Ő²ĬĀĬŃĬĀĒŐ ĐĀŃŐĐŃ²Ā Ĭ²ĀĬĐĒª ĬŃŐĀ ÇĀĒ²ÇĬĒ×ĬĬĀĬ ŐĐĀĬŃĬĬĐŐŐ ŐĒĐĀĬĒ

Узагальнено різні погляди вчених-економістів щодо сутності фінансових ресурсів та їхньої структури. Розглянуто види фінансових ресурсів за різними ознаками. Представлено авторське бачення сутності фінансових ресурсів підприємств залізничної галузі, а також функції, які вони виконують.

Generalized different views of scientists, economists on the nature of financial resources and their structure. Consider the types of financial resources for various features. By the author vision essence finance companies railway industry, as well as functions performed by them.

Становлення і розвиток в Україні ринкової інфраструктури докорінно змінюють економічне, соціальне, інформаційне й організаційно-правове середовища функціонування підприємств.

У структурі фінансових взаємозв'язків ринкового господарства фінансові ресурси підприємницьких структур, зокрема залізничної галузі, відіграють важливу роль, оскільки вони обслуговують усі сфери суспільного виробництва й забезпечують основні економічні зв'язки країни. Необхідність дослідження теоретичних аспектів фінансових ресурсів підприємства пов'язана також із тим, що вони є важливим джерелом наповнення державного бюджету.

Перш ніж з'ясувати теоретичні засади фінансових ресурсів залізничного транспорту, розглянемо сутність фінансових ресурсів незалежно від сфери їхнього функціонування. В економічній літературі подано розмаїття точок зору щодо визначення сутності фінансових ресурсів. У законодавчих актах України доволі часто використовується поняття "фінансові ресурси", проте не дається їхнього визначення. Водночас представлені різні, часом протилежні тлумачення їхньої сутності та складу джерел.

Дослідженню проблем, пов'язаних із визначенням сутності фінансових ресурсів, процесами їхнього формування і використання присвячені теоретичні й прикладні розробки таких вчених-економістів, як І. О. Бланк, О. Д. Василик, В. М. Гриньова, В. О. Коюда, А. І. Даниленко, А. Г. Загородній, І. В. Зятковський, В. М. Опарін, К. В. Павлюк, А. М. Поддєрьогін, В. М. Федосов, О. С. Філімоненков, С. І. Юрій та ін. Серед російських вчених значний внесок у дослідження цього питання зробили В. Г. Белолипецький, А. Ковальова, Н. В. Колчіна, М. Г. Лапуста, Д. С. Моляков, Л. П. Павлова та ін.

Кожен із вищезгаданих вчених має своє бачення суті та змісту "фінансові ресурси". Зокрема, А. М. Поддєрьогін розглядає фінансові ресурси як сукупні грошові кошти, що є в розпорядженні підприємств [7, с.104]. Таке визначення, на нашу думку, є дещо незавершеним, оскільки не вказує на призначення таких грошових коштів. Через те що фінансовим ресурсам властива ознака капіталізації, цю категорію слід розглядати також не лише як грошові кошти, а як грошовий капітал.

У праці В. Г. Белолипецького "Фінанси фірми" поняття "фінансові ресурси" трактується як частина грошових коштів у формі доходів та зовнішніх надходжень, що призначені для виконання фінансових зобов'язань і здійснення витрат щодо забезпечення розширеного відтворення [1, с. 64]. Недоліком такого визначення, як і в попередній праці, є розгляд фінансових ресурсів крізь призму грошових коштів.

О. Д. Василик фінансові ресурси розглядає як грошові фонди, що створюються в процесі розподілу, перерозподілу й використання валового внутрішнього продукту, який створюється в державі упродовж певного часу [3, с. 25]. Розгляд фінансових ресурсів на державному рівні набуває фондового характеру.

В. М. Опарін у праці "Фінанси" фінансові ресурси визначає як суму коштів, спрямованих в основні та оборотні засоби підприємства [5, с. 49]. Це тлумачення визначає напрямки використання фінансових ресурсів, однак не розкриває їхні основні види та форми.

В. М. Гриньова і В. О. Коюда подають таке визначення цієї економічної категорії: фінансові ресурси – це грошові прибутки та надходження, які перебувають в розпорядженні підприємства [4, с.16]. Недоліком такого тлумачення, на нашу думку, є розгляд фінансових ресурсів з позицій джерел їхнього утворення, а не самої сутності.

Аналіз запропонованих різними авторами підходів до трактування сутності фінансових ресурсів дає змогу дійти висновку, що на даний час нема єдиного підходу щодо суті останніх, особливо на рівні підприємства. Тому ми пропонуємо таке визначення: фінансові ресурси підприємства – це грошовий капітал, отриманий за рахунок як внутрішніх, так і зовнішніх джерел, який перебуває в розпорядженні суб'єкта господарювання й необхідний для забезпечення безперебійного функціонування, розвитку та виконання фінансових зобов'язань підприємства.

Розуміння процесу формування й використання фінансових ресурсів надзвичайно важливе для економіки залізничного транспорту. Відповідними дослідженнями в цьому напрямку в різні часи займалися такі науковці, як І. В. Белов, І. С. Бліох, Н. Г. Винниченко, В. Г. Галабурда, А. Г. Ковригін, О. М. Козирь, О. А. Криворученко, П. І. Собко, Н. П. Тєрьошина, А. Н. Фролов, А. І. Чупров та багато інших. Предметом цих робіт на різних етапах розвитку залізничного транспорту були фінанси, кредит, тарифна система, фінансовий аналіз, склад експлуатаційних витрат тощо. Даючи високу оцінку результатам досліджень зазначених авторів, потрібно зазначити, що в науковій літературі ще не знайшли належного відображення і вимагають подальшої розробки питання щодо сутності фінансових ресурсів підприємств залізничної галузі, їхніх функцій, процесів формування та використання, забезпеченості власними, позиченими та залученими фінансовими ресурсами.

Кожне підприємство залізничного транспорту, яке функціонує в ринковій економіці, має забезпечувати себе таким рівнем фінансових ресурсів, за якого воно могло би безперебійно виконувати фінансові зобов'язання перед своїми діловими партнерами, державою, найманими працівниками. Набуваючи в ринкових умовах не уявної, а справжньої фінансової незалежності, підприємства залізничного транспорту здатні досягти стабільності своїх фінансів лише при суворому дотриманні принципів комерційного розрахунку, головним серед яких є зіставлення витрат і результатів, одержання максимального прибутку за мінімальних витрат. Саме ця умова є вирішальною при оцінці фінансового стану підприємства.

Фінансові ресурси необхідні підприємствам залізниць для формування основних і оборотних засобів, утворення спеціальних грошових фондів і резервів для розрахунків із робітниками та службовцями, державним бюджетом, постачальниками, для повернення банківських кредитів та інших цілей. Фінансовий стан залізничного транспорту залежить від результатів його виробничо-господарської діяльності, а саме: від виконання державних завдань, обсягів вантажних та пасажирських перевезень, замовлень на перевезення, зростання продуктивності праці, зниження собівартості перевезень, їхньої якості та безпечності.

Продукцією залізничного транспорту є результат просторового переміщення пасажирів, вантажу, багажу, вантажобагажу з метою задоволення виробничих, соціально-культурних та інших потреб населення країни, її регіонів та окремих громадян. Його вимірюють у зведених тонно-кілометрах (сума тарифних тонно-кілометрів і пасажиро-кілометрів) [2, с. 878].

На нашу думку, фінансові ресурси підприємств залізничного транспорту – це сукупність фондів грошових засобів, а також грошового капіталу в нефондовій формі, які утворюються в процесі розподілу та перерозподілу доходів підприємств залізничного транспорту і використовуються для обслуговування процесу перевезень, виробництва, реалізації продукції, виробничого і соціального розвитку, а також для виконання фінансових зобов'язань перед державою та іншими суб'єктами господарювання.

Для більш повного з'ясування теоретичних засад фінансових ресурсів підприємств залізничного транспорту важливо розглянути останні з позицій функціональної субстанції, оскільки в економічній літературі ще не висвітлено належним чином питання, пов'язані зі з'ясуванням сутності функцій, які вони виконують.

На нашу думку, фінансові ресурси залізничної галузі виконують такі функції: фундаментальну, забезпечуючу, виробничу, інвестиційну, виконання зобов'язань, соціальної захищеності, перерозподільну.

Зокрема, фундаментальна функція виявляється під час утворення статутного фонду й підтримки економічного потенціалу підприємства, а також у створенні сприятливих умов для його нормального функціонування. Зміст забезпечуючої функції зводиться до забезпечення грошовими засобами виробничо-господарської діяльності підприємств для процесу їхнього простого та розширеного відтворення. Наступна функція фінансових ресурсів – виробнича. Вона є реальним проявом забезпечуючої функції. Якщо попередня функція виступає як абстрактна можливість забезпечення безперервності виробництва, то виробнича функція безпосередньо її реалізує. Це пояснюється тим, що велику роль відіграє не лише наявність у підприємства фінансових ресурсів, а й те, яким чином вони організовані. Саме в цьому виявляється вплив фінансових ресурсів на процес виробництва та реалізації продукції (робіт, послуг).

Отже, фінансові ресурси виступають економічним стимулятором виробництва, а ступінь їхньої організації визначає рівень його ефективності. Щодо інвестиційної функції, то фінансові ресурси – це основне джерело інвестування в основні та оборотні фонди, у виробничо-господарську діяльність, розширення та розвиток виробництва, у науково-технічне вдосконалення його матеріальної бази і продукції. Суб'єкт господарювання провадить свою діяльність на ринку самостійно, але в умовах конкуренції. Ринкові регулятори разом із конкуренцією створюють єдиний механізм господарювання, що змушує виробника враховувати інтереси і попит споживача. Суб'єкт господарювання повинен постійно стежити за ситуацією на ринку і забезпечувати собі високу конкурентоспроможність. Цьому сприяє процес інвестування у виробництво, а також фінансування інвестицій в основний капітал та інноваційний розвиток підприємства, що позитивно позначається на підтримці й підвищенні його конкурентоспроможності, на зміцненні технологічного потенціалу (за умови ефективного і цільового використання інвестиційних ресурсів).

Фінансовим ресурсам властива також функція виконання зобов'язань. Вона реалізується через прибуток, який є основним джерелом фінансових ресурсів підприємств залізничного транспорту. Враховуючи значення прибутку, вся діяльність суб'єкта господарювання спрямована на те, щоб забезпечити зростання його величини або принаймні стабілізувати на певному рівні. Прибуток як економічний показник дає змогу поєднувати економічні інтереси держави, підприємства, його власників і робітників. Вирішення цього завдання пов'язане насамперед із пропорціями в розподілі й використанні прибутку. Виконання зобов'язань перед державою полягає в тому, що використовується та частина прибутку, яка виплачується у вигляді податків та обов'язкових платежів. Виконання зобов'язань перед підприємством як товаровиробником знаходить своє узагальнення в обсязі прибутку, який залишається у розпорядженні підприємства і використовується для вирішення виробничих та соціальних завдань його розвитку. Виконання зобов'язань перед працівниками пов'язане передусім із величиною прибутку, що спрямовується на виплату заробітної плати, матеріальне заохочення та соціальні виплати. Власника підприємства цікавить та частина прибутку, що пов'язана з виробничим розвитком, а відповідно – приростом капіталу підприємства.

Останньою функцією фінансових ресурсів, на наш погляд, є функція соціальної захищеності, що особливо проявляється у залізничній галузі. На даний час залізниці задовольняють передусім потреби суспільного виробництва та населення у перевезеннях. Проте стан фінансових ресурсів у забезпеченні виробничо-технічної бази залізниць і технологічного рівня перевезень за багатьма параметрами не відповідає зростаючим потребам суспільства та європейським стандартам якості надання транспортних послуг, що найближчим часом може стати перешкодою для подальшого задоволення населення у перевезеннях належної якості та соціально-економічного розвитку держави.

Стабільне й ефективне функціонування залізничного транспорту – необхідна умова для забезпечення обороноздатності, національної безпеки і цілісності держави та підвищення рівня життя населення. Шляхом встановлення регульованого тарифу на проїзд і декларуванням кількості пільгових категорій у пасажирських перевезеннях держава намагається вирішити соціальні проблеми нашого суспільства. Вона спрямовує фінансові ресурси у вигляді субсидій у галузь пасажирських перевезень, відшкодовуючи таким чином збитки за занижені тарифи та пільгове перевезення певних категорій громадян. Для поліпшення таких залізничних перевезень потрібно поєднувати державні та соціальні підходи, зокрема дотримуватися трьох позицій: враховувати соціальне питання, бізнес-доцільність, цілковиту безпеку.

Реалізація функції соціальної захищеності пов'язана із функцією перерозподілу. Справа в тому, що на залізничному транспорті відбувається перерозподіл фінансових ресурсів між вантажними та пасажирськими перевезеннями. Останні, будучи збитковими, перекривають свої витрати за рахунок доходів вантажних перевезень шляхом перехресного субсидування.

Перерозподіл фінансових ресурсів відбувається також на управлінському рівні. Залізничній галузі властива схема концентрації доходів на вищому рівні (Головне управління Укрзалізниці, управління залізниць), з подальшим перерозподілом фінансових ресурсів на нижчі рівні (дирекції залізниць).

Важливим аспектом з'ясування теоретичних засад фінансових ресурсів підприємств є їхнє групування за різними ознаками.

На основі узагальнень результатів досліджень таких науковців, як О. М. Бандурка, В. Г. Белолипецький, В. М. Гриньова, В. О. Коюда, В. М. Опарін, А. М. Поддєрьогін, О. С. Філімоненков усі фінансові ресурси можна згрупувати за такими класифікаційними ознаками:

- 1) за джерелами утворення: власні, залучені, позичені;

2) за участю в господарському процесі: утворення статутного фонду, реалізація продукції, виконання робіт, надання послуг;

3) за походженням: внутрішні та зовнішні фінансові ресурси;

4) за видом фонду, що утворюється в результаті їхнього використання: фонд заміщення; фонд споживання; фонд нагромадження;

5) відповідно до форми утворення: фінансові ресурси у фондовій формі; фінансові ресурси у нефондовій формі;

6) залежно від часу, протягом якого вони знаходяться на підприємстві: короткострокові та довгострокові.

Обсяг і структура фінансових ресурсів підприємств залізничного транспорту залежать від масштабів виробництва та його ефективності. Постійне зростання обсягів виробництва є основою збільшення фінансових ресурсів як на державному рівні, так і на рівні підприємств, а також забезпечення необхідних капітальних вкладень; зростання обігових коштів; виконання всіх фінансових зобов'язань; забезпечення потреб соціального характеру. Ефективне використання фінансових ресурсів визначає платоспроможність, ліквідність та фінансову стійкість підприємства.

Класифікація фінансових ресурсів підприємств залізничної галузі за різними ознаками наведена на рис. 1.

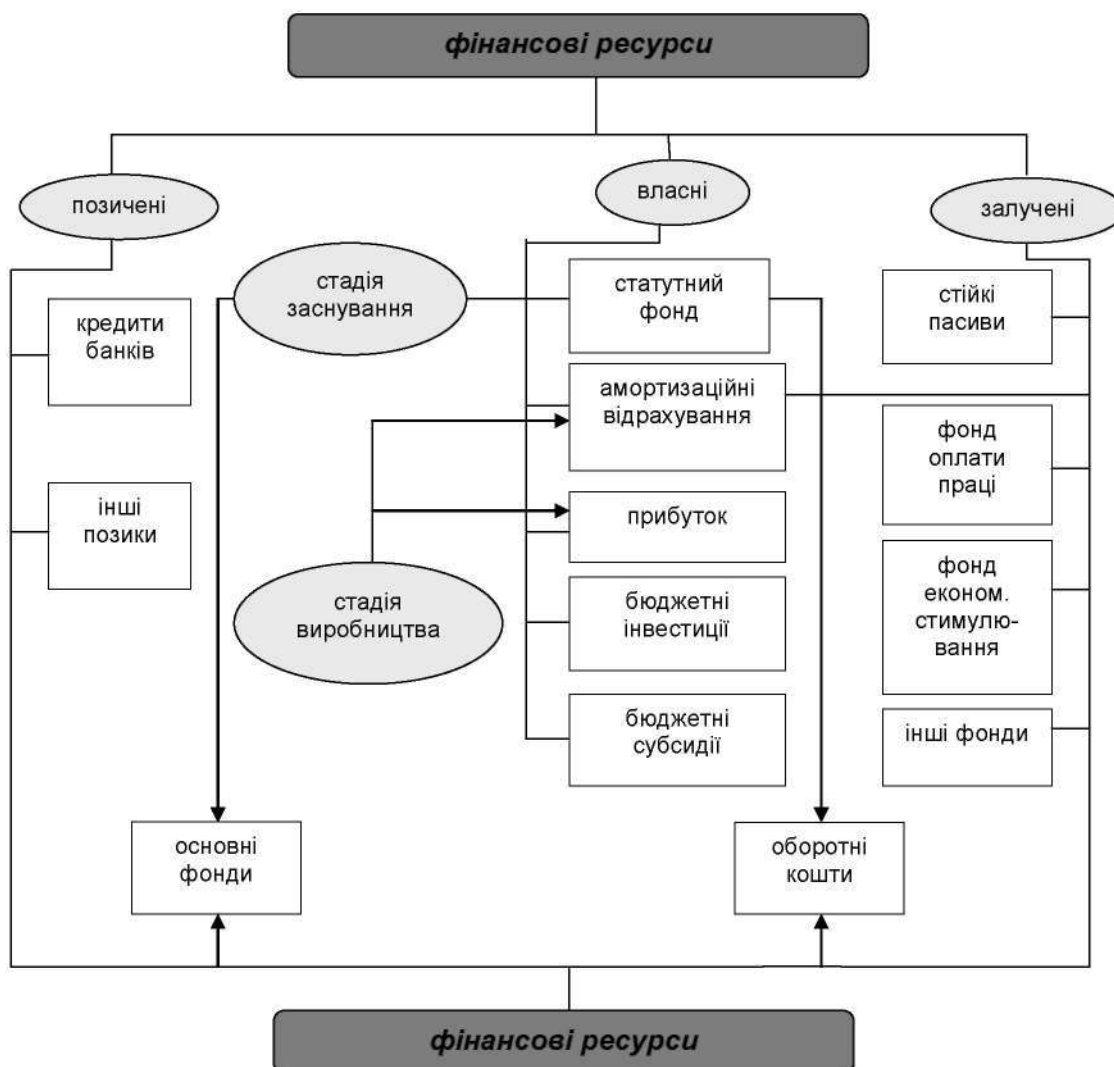

Рис. 1. Класифікація фінансових ресурсів підприємств залізничного транспорту

Варто зазначити, що залізничний транспорт на чолі з основним органом управління – Державною адміністрацією залізничного транспорту (Укрзалізниця), за формою власності є державним підприємством, а за формою організації – виробничим об'єднанням. Тому статутний капітал на підприємствах залізничного транспорту – це вартісна оцінка майна, закріплена державою за підприємством на правах повного господарського відання.

Доволі проблемним в сучасних умовах є питання, пов'язане з таким джерелом фінансових ресурсів, як бюджетні інвестиції. Згідно із Законом України "Про залізничний транспорт" передбачено фінансування з Державного бюджету програм розвитку та оновлення вантажного і пасажирського рухомого складу, проте за останні роки кошти залізничному транспорту не виділялись.

Особливої уваги при формуванні фінансових ресурсів підприємств потребує визначення оптимальної структури їхніх джерел. Підвищення питомої ваги власних коштів позитивно впливає на фінансову діяльність підприємств. Висока питома вага залучених ресурсів ускладнює фінансову діяльність підприємства і потребує додаткових витрат. З огляду на це важливого значення в кожному окремому випадку набуває проведення глибокого аналізу необхідності та обґрунтованості залучення додаткових фінансових ресурсів.

Таким чином, від належного формування фінансових ресурсів та ефективного і цілеспрямованого їх використання багато в чому залежить своєчасність і повнота фінансового забезпечення виробничо-господарської діяльності та розвитку підприємства, виконання фінансових зобов'язань перед державою та іншими суб'єктами господарювання.

Перехід на ринкові умови господарювання, запровадження комерційних засад, приватизація державних підприємств потребують нових підходів до формування фінансових ресурсів. Значно зменшуються надходження від галузевих структур та бюджетні субсидії від органів державної влади. Збільшується значення прибутку, амортизаційних відрахувань, позичкових та інвестиційних засобів у формуванні фінансових ресурсів, важливе місце в їхніх джерелах займають залучення пайових та інших внесків фізичних та юридичних осіб, членів трудового колективу. Усе це змушує підприємства виявляти ініціативу та винахідливість, нести повну матеріальну відповідальність [6, с.10].

Таким чином, фінансові ресурси в ринковій економіці виступають об'єктивною передумовою створення та розвитку суб'єктів господарювання. Зростання їхніх обсягів є необхідним чинником підвищення ефективності господарської діяльності.

Наявність безліч наукових думок щодо суті та змісту фінансових ресурсів зумовлено тим, що ця категорія має різні форми вияву. Крім цього, кожен дослідник адаптує зміст певних термінів до вирішення завдань власного дослідження, щоб якомога повніше розкрити проблему.

З'ясування сутності й функцій фінансових ресурсів залізничного транспорту дало нам змогу зробити такі висновки:

- 1) фінансові ресурси підприємств залізничного транспорту – це сукупність грошових засобів у фондовій і нефондовій формах, які утворюються в процесі розподілу та перерозподілу доходів підприємств залізничного транспорту й використовуються для обслуговування процесу перевезень, виробництва, реалізації продукції, а також виконання фінансових зобов'язань перед державою та іншими суб'єктами господарювання;
- 2) фінансовим ресурсам залізничного транспорту властиві такі функції: фундаментальна, забезпечуюча, виробнича, інвестиційна, виконання фінансових зобов'язань, соціальної захищеності, перерозподільна;
- 3) в результаті аналізу різних літературних джерел проведена класифікація фінансових ресурсів за такими ознаками: джерело утворення, походження, форма утворення, вид створюваного фонду, участь у господарському процесі;
- 4) з'ясовано, що велике значення для діяльності підприємства має визначення оптимальної структури джерел його фінансових ресурсів.

Отже, дослідження теоретичних засад фінансових ресурсів за умов ринкових відносин дає змогу здійснити пошук наявних резервів та нових джерел фінансового забезпечення підприємств залізничного транспорту для реалізації поставлених цілей з метою подолання кризових явищ у галузі.

Література

1. Белолипецкий В. Г. Финансы фирмы : курс лекций / В. Г. Белолипецкий ; под ред. И. П. Мерзлякова. – М. : ИНФРА-М, 1998. – 297 с.
2. Большая энциклопедия транспорта : В 8 т. Т. 4. Железнодорожный транспорт / гл. ред. Н. С. Конарев. – М. : Большая Рос. энциклопедия, 2003. – 1039 с.
3. Василик О. Д., Павлюк К. В. Державні фінанси України : підруч. / О. Д. Василик, К. В. Павлюк. – К. : НІОС. – 2004. – 606 с.
4. Гриньова В. М., Коюда В. О. Фінанси підприємств : навч. посіб. / В. М. Гриньова, В. О. Коюда ; 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Знання-Прес, 2004. – 424 с.
5. Опарін В. М. Фінанси (Загальна теорія) : навч. посіб. / В. М. Опарін. – К. : КНЕУ, 2007. – 240 с.
6. Філімоненков О. С. Фінанси підприємств : навч. посіб. / О. С. Філімоненков ; 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : МАУП, 2004. – 328 с.
7. Фінанси підприємств : підруч. / кер. авт. кол. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін ; 4-те вид., перероб. та доп. – К. : КНЕУ, 2003. – 571 с.